

יבגני קגרוֹב — יידישיסט סובייטי נשָׁכח *

יבגני גאָרְגֵיץ' קגרוֹב נולד ב־1882 בטיפליס, הידועה כיום יותר בשמה הגרוזיני טביליסי. מוצאו המשפחתי היה מעורב — ארמני וגרמני. למד שפות ותרבויות קלאסיות באוניברסיטת אודסה, ואחר־כך המשיך את לימודיו בגרמניה ובמקומות נוספים. לאחר שובו לרוסיה לימד באוניברסיטת אודסה וכן באוניברסיטת חארקוב, שם גם זכה לתואר 'דוקטור' ב־1919. ב־1925 עבר ללנינגרד, שם כיהן כיו"ר המחלקה לאתנוגרפיה באוניברסיטת לנינגרד, בנוסף לתפקידיו במוזיאון לאנתרופולוגיה ואתנוגרפיה, ומאוחר יותר במכון לאתנוגרפיה שליד האקדמייה הסובייטית למדעים. אמנם הצליח לשרוד בחורף 1941/42 בעיר שבמצור, אבל מת — כפי הנראה מאפיסת כוחות — זמן קצר אחרי פינוי לעיירה הקווקזית אסנטוקי ב־13 באפריל, 1942.

פרופ' קגרוֹב — על אף היותו סופר פורה — לא נכלל משום מה במילונים הביוגרפיים הסובייטיים הסטנדרטיים. מצאנו שהאיזכורים הביוגרפיים היחידים עליו בספרי היעץ נמצאים בשני הלסקיקונים לספרות יידית (רייזען 1929, 374-37: גרינבוים 3 1981: 9). מאמר ביוגרפי מקיף יותר פורסם לרגל יום הולדתו ה־80 בכתבי־העת הסובייטי המוביל בתחום האתנוגרפיה (Советская Этнография 147-143: 1962) בליווי ביבליוגרפיה נבחרת ותמונה.¹ מאמר זה — בהתאם למגמות האנטי־יהודיות בתרבות הסובייטית בתקופה זו — כמעט ואינו מזכיר את כתביו ביידיש, והביבליוגרפיה משמיטה אותם לחלוטין.

קגרוֹב חיבר ספרים אחדים, מאמרים רבים, ורצנויות אין־ספור. הנושא העיקרי שבו עסק היה התרבות והדת היוונית, ואולם הוא מצא עניין בנושאים רבים, לרבות פולקלור; ייתכן שנושא אחרון זה, בתוספת עניין מסויים בציביליזציה הגרמנית, הביא אותו ליידיש. חיבוריו עוסקים בנושאים מגוונים, החל במאמר על השושנה בשירת יוון הקדומה וכלה בספרון משנת 1937 על שרידי קומוניזם פרימיטיבי אצל היוונים והגרמנים הקדומים. הוא אף כתב, בסוף חייו הקצרים יחסית, את ההקדמה וההערות עבור תרגום רוסי חדש של היצירה האפית הפינית "קאלבאלה".

יצירתו בתחום יידיש החלה ב־1921 כאשר הצטרף לוועדה פילולוגית של חוקרי יידיש בחארקוב, וועדה שנוסדה באותה תקופה ע"י המדקדק אייזיק זְרֶצְקִי ליד הלשכה היהודית המרכזית של הקומיסריון האוקראיני לענייני חינוך. ועדה זו הוציאה לאור בשנת 1923 קובץ קטן שנקרא פשוט יידיש; קגרוֹב תרם בו מאמר קצר אודות הרכב השפה ומקורותיה. במאמר זה (קגרוֹב 1923) כבר באה לידי ביטוי

* על פי הרצאה בסימפוזיון היידי באוקספורד, שהתקיים ב־1990.

גישתו הבסיסית, גישה ששורטטה מאוחר יותר במחקרים תחביריים מפורטים יותר. נדון בגישה זו בהמשך.

ב־1925, לאחר שעבר מאוניברסיטת חארקוב לאוניברסיטת לנינגרד, גדל היקף פעילותו היידיית – או, כפי שניתן בעצם לכנותה – היהודית. הוא הרצה על יידיש לפני החברה ההיסטורית-אתנוגרפית היהודית, הרצאה שנראית כעיבוד של מאמרו שיצא בחארקוב. ב־1926/1927 הוא ניהל – יחד עם האתנוגרף הגדול לב שטרנברג – תת־קבוצה לעניינים יהודיים בחוג למחקר אתנוגרפי שליד אוניברסיטת לנינגרד, והרצה שם על התחביר והאטימולוגיה של שפת יידיש (גרינבוים 1978: 28; גינצבורג 1928: 226). בין השנים 1926 ו־1929, שבהן שגשגה תרבות היידיש במינסק וווילנה (וילנה היתה אז תחת שלטון פולני), הוא תרם הן לכתב־העת צ׳יטשריִפֿט של מינסק והן לכל שלושת הכרכים של פֿילאָלאָגישע שריִפֿטן של הייִוואָ. בתקופה זו הוא עסק בדקדוק היסטורי של לשון יידיש (קגרוֹב 1928: 744). אך עם סיום העשור הגיעה עבודתו בתחום היידיש לסיום פתאומי, ובוודאי לא במקרה. בשעה שהקיץ הקץ על התרבות היהודית בשפה הרוסית, חש הלא־יהודי היחיד שכתב ביידיש שעליו להפסיק, או שמא אף אמרו לו זאת בפירוש. למען הדיוק, ספק אם קגרוֹב היה מסוגל לכתוב יידיש ברמה שתתאים לפרסומים מדעיים. ידוע לנו שמאמריו ב־פֿילאָלאָגישע שריִפֿטן תורגמו בידי זלמן רייזען מרוסית (רייזען 1929: 374).

ואולם, אל יתקבל הרושם שהפרופסור ללימודים קלאסיים רק עסק ביידיש כתחביב לשעות הפנאי. מאמריו ב־פֿילאָלאָגישע שריִפֿטן על התחביר של שפת יידיש רציניים, ומהווים כנראה חלק מחיבורו בכתובים על הדקדוק של יידיש. גישתו הבסיסית היא, שלגבי המרכיב הגרמני, שהוא השולט בתחום המורפולוגיה ואוצר המלים, עלינו להכיר בכך שהוא גם האב־טיפוס לגבי התחביר. קגרוֹב – שלמען הפשטות מקבל את תיאוריית ה־10-20-70 לגבי האטימולוגיה של שפת יידיש: 70% מגרמנית, 20% מעברית, ו־10% מהשפות הסלאביות (קגרוֹב 1923: 26) – דוחה איפוא את רוב הנסיונות לייחס יסודות תחביריים שאינם נמצאים בגרמנית תקנית להשפעות סלאביות ועבריות. הוא מעדיף כמקורות את הניבים הגרמניים של ימי־הביניים, ושפת־העם. לדוגמא: השלילה הכפולה ('איך זע קיינעם ניט') ושם־הפועל של ההדגשה ('שרייבן שרייבט ער'); הצורה הראשונה מיוחסת בדרך כלל לשפות הסלאביות והשנייה לעברית, אך לגבי שתי הצורות יש עדויות, שהן היו בשימוש בגרמנית עתיקה או בלתי־פורמלית. רק בשלושה מקרים הוא מודה שהיתה השפעה סלאבית על התחביר:

1. ה'פֿון' של ההשוואה ('בעסער פֿון');

2. כינוי־השם הרפלקסיבי 'זיך' בכל הגופים ('איך וואָש זיך');

3. צורת הגניטיב של השלילה ('נישטאָ אים') (קגרוֹב 1926: 426).

בדומה לאחרים, הוא רואה את השפה הליטאית או העברית כגורמים להעדר הזמין הסתמי ביידיש הליטאית – קרוב לוודאי יותר ליטאית עם השפעה משנית של העברית (קגרוֹב 1923: 8). השפעה עברית 'אפשרית' הוא רואה בשימוש במילה 'וואָס' המקבילה ל'אַשר' בעברית (קגרוֹב 1926: 427).

נוסף לתחום התחביר, וכרקע לו, התעניין קגרוב בלקסיקוגרפיה, והצטער מאד שלא היה בנמצא מילון אטימולוגי לידיש. הוא בנה כרטסת לשימוש הפרטי ובה כמה אלפי פרטים, כנראה מלים שהאטימולוגיה שלהן בעייתית. מכרטסת זו פרסם מדגמים ב-*צײַטשריפֿט*. במה שהשתמר מהכרטסת רואים אנו נטייה לייחס לרוסית או אוקראינית מלים שנהגו לייחס לפולנית, למשל מלים כגון 'טראַסקענען' (ברוסית *трасканы*, בפולנית *trzaskać*). כלומר, בבואנו להכריע אם מילה מסוימת היא ממוצא פולני או רוסי-אוקראיני, יש להעדיף את ההגייה על פני וותק ההתיישבות היהודית באזור (קגרוב 1928: 742).

ברצוננו לסיים את דברינו על קגרוב בציטוט יידישיסטי – אפילו פילושמי – מפרי עטו, בתקופה שהבעת רגשות כגון אלה היתה עדיין אפשרית ברוסיה הסובייטית: "אם יש אמת בדברי המשורר הרוסי וויאַזַמסקי, ש'השפה היא הווידוי של העם; בה מובעים טיבו, נשמתו, ואורח חייו – אזי אין כלשון יידיש בת-זמננו המסוגלת לספר כה רבות על תולדות עמה' (קגרוב 1923: 8).

הערות

- 1 ברצוני להביע את תודתי לידדי החוקר וולרי יולביץ' גסן מפטרבורג, שמצא עבורי את המאמר הזה בתיקים המקומיים אודות קגרוב.
- 2 המחקרים החדשים יותר דוחים תיאורייה זו. ראה למשל יודל מארק 1954.

מראי מקום

- גרינבוים אברהם 1981: 'קאַגאַראָו יעווגעני געאַרגעווייטש', לעקסיקאָן פֿון דער גייער יידישער ליטעראַטור 8 (ק-ת), ניו־יאָרק, 9.
- קאַגאַראָו יעווגעני 1923: 'וועגן דעם באַשטאַנד און דער אָפּשטאַמונג פֿון יידיש', יידיש 2, כאַרקאָו, 5-8.
- קאַגאַראָו יעווגעני 1926: 'די גרונט־סטיכע פֿון יידישן סינטאַקסיס' פֿילאָלאָגישע שריפֿטן 2, ווילנע, 425-428.
- קאַגאַראָו יעווגעני 1928: 'צו דעם געברויך פֿון די בייגפֿאַלן אין יידיש', פֿילאָלאָגישע שריפֿטן 2, ווילנע, 187-198.
- קאַגאַראָו יעווגעני 1928 א': 'צו דער פֿראַגע וועגן דעם יידישן עטימאָלאָגישן ווערטערבוך', צײַטשריפֿט 2-3, מינסק, 741-746.
- קאַגאַראָו יעווגעני 1929: 'אייניקע אַכטגעבונגען אויפֿן געביט פֿון יידישן סינטאַקסיס' פֿילאָלאָגישע שריפֿטן 3, ווילנע, 467-472.
- רייזען זלמן 1929: 'קאַגאַראָו יעווגעני', לעקסיקאָן פֿון דער יידישער ליטעראַטור, פרעסע און פֿילאָלאָגיע 3 (פ-ק), ווילנע, 373-374.

Ginsburg Saul (ed.) 1928: *Evreiskii Vestnik (OPE)*, Leningrad.

Greenbaum Avraham 1978: *Jewish Scholarship and Scholarly Institutions in Soviet Russia*, Hebrew University, Centre for Research and Documentation of East European Jewry, Jerusalem.

Mark Yudel 1954: 'A Study of the Frequency of Hebraisms in Yiddish' *The Field of Yiddish* 1, New York, 28-47.